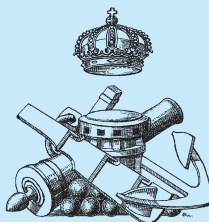

Fjärde slaget om Atlanten – både myt och verklighet

Av Shahin Olesén Eghraghi

KUNGL. ÖRLOGSMANNASÄLLSKAPET
SVERIGES MARINA AKADEMI

Särtryck ur *Tidskrift i Sjöväsendet* N:r 3 2024
Sidan 327-350

Kommandörkapten (RO) SHAHIN OLESÉN EGHRAHGI

Kommandörkapten (RO) Shahin Olesén Eghraghi har tjänstgjort 22 år i Försvarsmakten inklusive i EU, FN och NATO-insatser i Afghanistan, på Balkan och i Mellanöstern. Han har arbetat för EU i Bryssel, FN i New York och varit försvarsattaché i Sydafrika. Eghraghi har en fil mag i statsvetenskap och har varit Rydbergsgäst runt Skottland.

Fjärde slaget om Atlanten – både myt och verklighet

Abstract: Western planners were convinced that the Soviet fleet had anti-SLOC (Sea Lines of Communication) as one of its main missions. Studies during and after the Cold War show that the Soviet naval priorities during the Third Battle of the Atlantic were primarily to destroy enemy strategic submarines and carrier groups, and to protect its own strategic submarines inside so-called bastions, not anti-SLOC. Soviet prioritized land targets including ports, shipyards and infrastructure, which was less time consuming than attacking convoys, and it also pleased the army. We should assume that Russia plans according to similar concepts not the least considering its Kaliberisation. The Northern Fleet has approximately 23 submarines today, whereas in 1984 it had 176. This author believes it is a mistake to portray the Fourth Battle of the Atlantic as an heir to the Third Battle during the Cold War. Further studies are needed to understand modern Russian naval priorities and capabilities in the Atlantic.

“Employment plans for the U.S. Second Fleet, intended to counter Soviet submarines f loading south on D-day, were aimed at a shadow. They were essentially pointless.”

Bradford Dismukes, *Naval War College Review*, 2020¹

“It is a joke in Britain to say that the War Office is always preparing for the last war. But this is probably true of other departments and of other countries, and it was certainly true of the French Army”.

Winston Churchill om Maginotlinjen i *The Gathering Storm*, 1948²

1. Bradford Dismukes, ”The Return of Great-Power Competition – Cold War Lessons about Strategic Antisubmarine Warfare and Defense of Sea Lines of Communication”, *Naval War College Review*, Vol 73, Nr 3, 2020, s 11.

2. Winston S. Churchill, *The Gathering Storm: The Second World War*, Volume 1, 1948, s.188 (2013 utgåva).

Inledning

Viceamiralen (USN) James Foggo III och dr Alarik Fritz skrev 2016 artikeln ”The Fourth Battle of the Atlantic” för tidningen *Proceedings*. Begreppet har därefter fått en stor spridning och används flitigt inom diskursen om Nordatlanten och den transatlantiska länken.³ Norman Polmar och Bradford Dismukes med flera ifrågasätter bedömningen att den sovjetiska marinen hade som en av sina huvuduppgifter att skära av den transatlantiska länken under det kalla kriget. Om det inte finns samsyn gällande det tredje slaget om Atlanten, vad får det för konsekvenser för ett eventuellt fjärde slag?

Som nybliven NATO-medlem är det av vikt att vi förstår utmaningarna i flera närliggande operationsområden. Hur kan ett krig i Nordatlanten, Arktis och Nordsjön komma att se ut? Essän redogör för vad begreppet ”Fjärde slaget om Atlanten” betyder samt ger en överblick över ett antal historiska och samtida sjömilitära faktorer i Nordatlanten. Essäns andra syfte har bäring på Churchills citat ovan om den franska armén. Maginotlinjen används ofta som exempel på hur man kan begå misstaget att förbereda sig på det förra kriget. Vad drar vi för slutsatser från det tredje slaget om Atlanten vid planeringen inför kommande slag?

Vad menas med det fjärde slaget om Atlanten?

Det första och andra slaget om Atlanten motsvarar slagen om konvojerna under de två världskrigen. Foggo och Fritz menar okontroversiellt att ubåtskriget hade potentialen att knäcka de allierade. Genom att utveckla teknik, taktik och doktriner kunde Tyskland till slut besegras. Under det kalla krigets tredje slag utvecklade Sovjetunionen sin ubåtskrigföring i en snabb takt, men de allierade lyckades än en gång förbättra produktionen av avancerade ubåtar, ubåtsjaktssystem, taktik och teknologi snabbare än sin motståndare. Foggo, Fritz och många med dem är övertygade att det fjärde slaget om Atlanten redan har inletts genom att Ryssland återuppbygger sin flotta och ökar sin närvaro till sjöss. De citerade bland annat amiral Ferguson, chefen för US Naval Forces Europe, som 2015 menade att det fanns en rysk ”stålbage” från Arktis via Östersjön till Svarta havet.⁴

Begreppet ”fjärde slaget” har Foggo och Fritz lånat från dr Owen R. Cote.⁵ Cotes artikel från 2000 beskriver ubåtarnas och ubåtsjaktens teknik- och doktrinutveckling från första och andra världskriget och vilka utmaningar som rådde under det kalla kriget. Han menade att ubåtarna kunde hota de stora sjömakterna på grund av de senares

3. James Foggo III, Alarik Fritz, ”The Fourth Battle of the Atlantic”, USNI *Proceedings*, June 2016; Megan Eckstein, *Admiral Foggo Warns of Russian Submarines Challenging U.S. Defenses*, USNI, 181004; Magnus Nordenman *The New Battle for the Atlantic: Emerging Naval Competition with Russia in the Far North*, Naval Institute Press, 2019; Kris Osborn, *Russia vs NATO: Welcome to the Fourth Battle of the Atlantic*, *The National Interest*, 200630; Richard R Burgess, Foggo: *Fourth Battle of the Atlantic Underway*, *Seapower*, 200625; Peter Sproule, ”Canada and the Fourth Battle of the Atlantic”, *Canadian Naval Review*, nr 3, 2021; James Foggo, *The Fourth Battle of the Atlantic Is Underway*, Center for European Policy Analysis, 230117.

4. Amiral Mark E Ferguson III, befälhavare US Naval Forces Europe/Africa, Atlantic Council 151006.

5. Owen R. Cote, *The Third Battle: Innovation in the U.S. Navy’s Silent Cold War Struggle with Soviet Submarines*, MIT Security Studies Program, mars 2000.

oförmåga eller ovilja att förutse ubåtshotet och utveckla sig därefter. Cote ansåg att ubåtar var den svagares plattform för att förhindra att en starkare motståndare upprättar sjökontroll. Därför vore fortsatt utveckling av ubåtsjakten nödvändig för att US Navy skulle kunna lösa sin viktigaste uppgift under det fjärde slaget – att kunna upp-
rätta sjökontroll.

Sovjetiska storamiralen Sergej Gorsjkov syn på ubåtskriget

Storamiral Sergej Gorsjkov, chefen för den sovjetiska marinen 1956 - 1985, är den som mest påverkat de sovjetiska och senare ryska sjöofficerarna. Gorsjkovs texter är en bra utgångspunkt för att förstå Rysslands syn på örlogskrig.

I sitt livsverk *Statens sjömakt* från 1976 angav han att ubåtarna var den huvudsakliga stridskraften i en modern flotta.⁶ Han ansåg att teknisk och vetenskaplig utveckling gjorde ubåtarna till de perfekta bärarna av moderna vapen [robotar], vars avfyrning kunde ske från hela världsoceanen. Sjökrigets inflytande på krigets gång var direkt kopplat till flottans förmåga att bekämpa mål i land och samtidigt förhindra fiendens strategiska nukleära förmåga till sjöss enligt Gorsjkov.⁷

Gorsjkov skrev att Atlanten var västs huvudartär och att den var avgörande för ekonomin.⁸ Han ansåg att NATO bedömde att Atlanten var huvudarenan till sjöss och att de skulle koncentrera huvuddelen av sina styrkor där. Det är dock viktigt att komma ihåg att Gorsjkovs bok också var ett propagandaverk. Han sökte främja marinen över den betydligt starkare armén och dess förespråkare inom kommunistpartiet. Detta gjorde han delvis genom att smickra armén och partiet. Å ena sidan menade Gorsjkov att det var den sovjetiska marinen som bidrog till segern i (det andra) slaget om Atlanten.⁹ Å den andra menar han att det var en sidoarena som hade lite inflytande över krigets utveckling. Hitler själv ansåg ju att det var viktigare att slå Sovjetunionen till lands (!).

Gorsjkov ansåg att genom att Sovjets marin och armé band tyska resurser kunde USA och Storbritannien bygga handelsfartyg och ubåtsjaktresurser. De allierade kunde vinna slaget om Atlanten i första hand för att Hitlertysklands flotta var ”obalanserad” med en för hög prioritet att bekämpa konvojer med ubåtar.¹⁰ Enligt Gorsjkov borde Hitler haft ett större antal ytstridsfartyg som kunde bekämpa mål i land. Det senare bör också ses som Gorsjkovs sätt att framhäva marinens roll i Sovjetunionens armé-
tunga ledning. Gorsjkov skrev att eran av stora sjöslag där flottor mötte varandra hade

6. Sergey Gorshkov, *The Sea Power of the State*, USNI, 1979, s. 233 (översättning av andra upplagan från 1976).

7. *The Sea Power of the State*, s. 279.

8. *The Sea Power of the State*, s 14. Östersjön, Medelhavet och Svarta havet ingår i Atlanten-riktningen i dagens ryska doktrin. Gorsjkov ansåg att Medelhavet var vitalt för västs tillgång till fossilt bränsle. Det sammanfaller med avhopparen Viktor Suvorovs beskrivning av GRU's så kallade ”lokomotivrapport” från 1954. Rapporten angav att för att slå sönder kapitalismens lokomotiv behövde man inte förstöra motorn. Det räckte med att ta bort bränslet (oljan). Detta anses vara en nyckelfaktor till Rysslands intresse för Medelhavet, Röda havet och Mellanöstern.

9. *The Sea Power of the State*, s 150.

10. *The Sea Power of the State*, s. 265.

ändrats med introduktionen av hangarfartyg och kärnvapen.¹¹ Han var övertygad om att fartygens uppgift i första hand var riktad mot land, och i andra hand mot andra fartyg. Istället för att nedkämpa fartyg ett och ett till sjöss var Gorsjkov inriktad på att bekämpa källan till fartygen, det vill säga hamnar, varv, fabriker etc. Sovjetunionens strategi för att bryta sjöförbindelser (SLOC – *Sea Lines of Communication*) prioriterade att bekämpa hamnarna.

Den ryska marinen är i första hand en ubåtsflotta – allt annat är underordnat

Storamiralen Sergej Gorsjkovs efterträdare och den siste sovjetiske marinchefen mellan 1985-1991 var amiral Vladimir Tjernavin. 1932. Han tjänstgjorde som signalmatros och rorgångare på ubåt i Kronstadt 1932-34.¹² Denne var ubåtsofficer från Norra marinen och befäste Gorsjkovs uppfattning om ubåtarnas upphöjdhed. Marinflyget och ytstridsfartygens roll var att skydda ubåtarna längs deras rutter och när de löpte ut från sina baser.¹³

Amerikanska flottans *Office of Naval Intelligence* (ONI) är tongivande när det gäller analysen av marina motståndare. I deras verk om den ryska marinen från 2015 anger de att den ryska fokuseringen på ubåtar – i synnerhet de strategiska – beror på Rysslands geografiska begränsningar som gör deras ytfartyg sårbara.¹⁴ Ubåtarnas dolda uppträdande ökar deras överlevnad, och Rysslands fokus på kärnvapenavskräckning gör att de strategiska ubåtarna går före andra ubåtstyper i prioritet.

Ubåtsvapnet och Norra marinen dominerar den ryska marinen, vilket också reflekteras av Rysslands prioritering av Arktis.¹⁵ Den nya chefen för ryska marinen sedan 2 april 2024, amiral Aleksandr Moisejev, är från ubåtsvapnet. Han har tjänstgjort ombord på strategiska ubåtar i Norra marinen och dess olika staber i 30 år. 2019 blev han chef för Norra marinen, samtidigt som hans företrädare, ubåtsmannen amiral Nikolaj Jevmenov, blev marinchef. Moisejevs efterträdare som chef för Norra marinen är viceamiral Konstantin Kabantsov. Han har också 30 års erfarenhet från ubåtsvapnet, specifikt flera tjänstgöringar kopplade till Akula III-klassen (Shtjuka-B), eliten bland

11. *The Sea Power of the State*, s 221.

12. Reportage av Alexander Gamov i *Komsomolskaja Pravda*, okänt datum. Återgett i <https://flot.com/history/interesting/putinseniior.htm>

13. Tjernavin i Norman Polar, *The Naval Institute Guide to the Soviet Navy*, 5:e upplagan, USNI, 1991

14. *The Russian Navy – A Historical Transition*, Office of Naval Intelligence, 2015

15. För mer om ryska prioriteringar se Shahin Olesen Eghraghi, "Försvara Göteborg i Narva", *Tidskrift i Sjöväsendet* Nr 5, 2023

de atomdrivna attackubåtarna. Det bör göra honom till en mer aggressiv befälhavare jämfört med en som kommer från de strategiska ubåtarna. Kabantsov och Moisejev utnämndes officiellt samma dag, 2 april 2024, men blev beforderade till tjänsteförättande chefer redan 19 mars på ubåtsmännens dag. Viceamiral Vladimir Vorobjov, chefen för Östersjömarinen, och viceamiral Viktor Liina, chefen för Stillahavsmarinen, är bägge också ubåtsmän som tjänstgjort på atomdrivna ubåtar i Norra marinen.¹⁶ Med andra ord så styrs större delen av den ryska marinen av ubåtsmän som har tjänstgjort i Norra marinen.

Bastionerna och de ryska ubåtarnas uppgifter

De sovjetiska och senare ryska strategiska ubåtarnas förmåga att bekämpa mål över hela västvärlden inifrån försvarade bastioner (se bild 1) i Arktis gör dem till unika tillgångar för Moskva och i tåten för rysk militär förmåga.¹⁷ Det reflekteras också av hur mycket resurser man spenderar på uppgradering av befintliga båtar och utveckling och produktion av nya.

Det finns dock en historiskt viktig doktrinskillnad mellan Sovjetunionen och västs SSBN. Väst har alltid flera SSBN kontinuerligt ute på avskräckningspatrull medan Sovjetunionen kunde ha flera i hamn med en höjd beredskap som var beredda att löpa ut vid behov. Ryssland förefaller använda samma doktrin. Det låga antalet SSBNs gör det också till en praktisk nödvändighet.

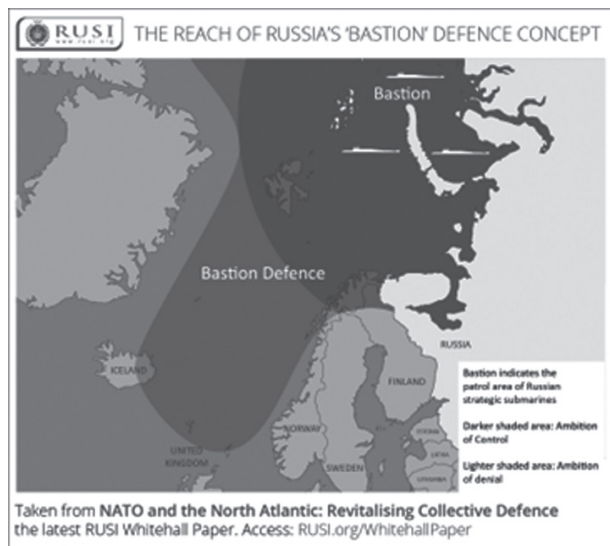
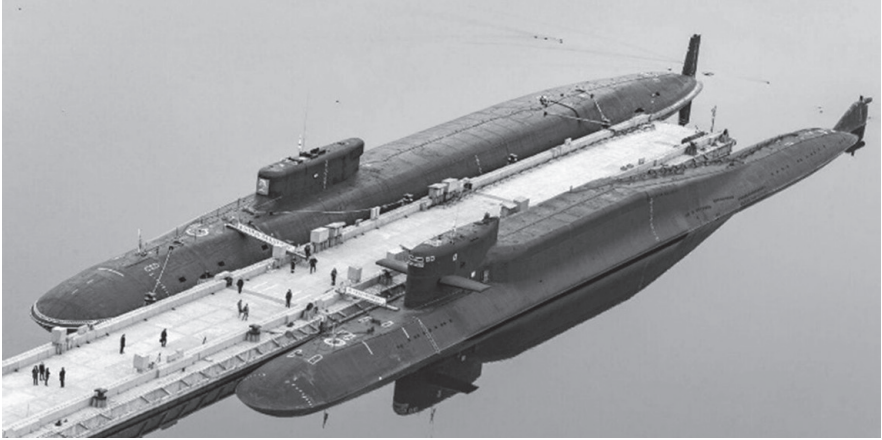

Bild 1. Karta över Norra marinens bastion. Källa: RUSI.

16. Norra marinens elitubåtsmän tjänstgör även till lands i konfliktområden. I september 2023 döddes ställföreträdande chefen för Norra marinens ubåtsstyrkor, kommandör Ivan Kovgan, när hans bil besköts av azeriska styrkor i Karabakh. Kovgan tjänstgjorde som ställföreträdande chef för de ryska så kallade fredsbevarande styrkorna i området. Norra-, Stillahavs- och Östersjömarinen har också haft förluster till lands i Ukraina.

17. Bruce W. Watson, Susan M. Watson, *The Soviet Navy*, Westview Press, 1986

Två generationer SSBN strategiska ubåtar Knyaz Vladimir (K-549), en Borej-A ubåt till vänster, och den äldre Delta IV Ekaterinburg (K-84) till höger. Källa: sociala medier @Saturnax1 Under Operation Behemoth 2 1991, satte Delta IV ubåten K-407 Novomoskovsk rekord när den sköt hela salvan om 16 robotar med 14 sekunders intervall på 3 min 44 sek i undervattensläge.

Attackubåtar, flyg, ytfartyg, kustrobotar, luftvärn och marininfanteri försvarar bastionerna som ligger nära det ryska fastlandet. Området där SSBN i huvudsak verkar ligger på en platå. Barents hav har ett medeldjup på 230 meter (Östersjöns medeldjup 55 m) och öster om ön Novaja Zemlja ligger Karahavet med ett medeldjup på 131 m. Väster om platån ligger Norska havet med ett medeldjup på 2000 m. I bastionerna kan ryska ubåtsjaktresurser ha fördelar i grunda och geografiskt begränsade, istäckta vatten på de inre linjerna medan NATO:s attackubåtar befinner sig långt hemifrån utan understödjande ubåtsjaktflyg och ytfartyg. Grunda, istäckta vatten minskar avsevärt upptäcktsavståndet för en attackubåt som söker efter en SSBN.¹⁸ Ljud rör sig annorlunda mellan ett istäcke och en grund botten jämfört med i den djupa oceanen. Passiv sonar och torped har också svårigheter i en miljö där isen rör på sig och skapar störande bakgrundsljud.

Amerikanska forskare har mätt SSBN och SSN sannolikheter att upptäcka varandra under olika omständigheter i Arktis. En rysk Victor III-ubåt som försvarar sig mot en amerikansk Los Angeles-ubåt ökar sin möjlighet att upptäcka motståndaren i ett grunt, istäckt vatten för att den amerikanska ubåten räckviddsövertag minskar i bullrigare vatten. Ryska Sierra- och Akula-ubåtar bör å andra sidan välja isfritt, grunt vatten. Avseende upptäckt har ryska SSBN ett minst fördelaktigt läge i ett djupt isfritt vatten.¹⁹ Störst fördel har ryska strategiska ubåtar om de svävar (ligger stilla) under isen, i ett bergigt upp- och nedvänt landskap medan NATO-ubåtar behöver använda aktiv sonar

18. *Arctic oceanography and ASW operations*, s. 31-32, Adelphi Papers, 1989.

19. *Ibid*, s. 35.

Jämförelse i storlek: Projekt 09786 Grunt/Delta III Stretch-klass SSAN Orenburg (BS-136) 166 m lång och en Projekt 877 Halibut/Kilo-klass SSK, 70 m lång, Olenya Guba. Källa: Sociala medier @Saturnax1.

för att kunna navigera i samma miljö. Isen och avståndet till hemmabaser försvårar också sambandet för NATOs ubåtar.²⁰

Bild 2. Karta över ett urval av viktiga resurser och platser för uppgifter i Atlanten baserat på öppna källor. Källa: Författaren.

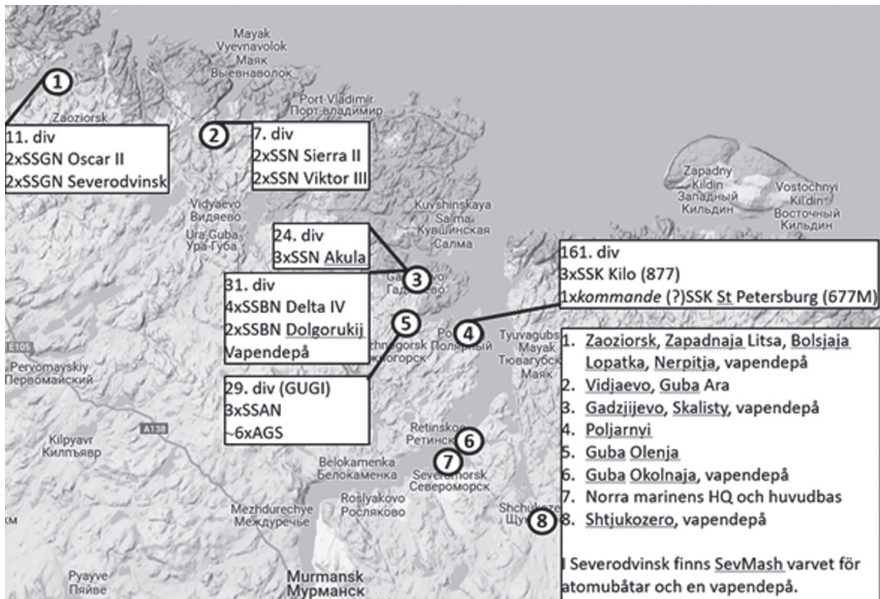
20. Naval Operations in an Ice Free Arctic Symposium 17-18 April, 2001, Final Report, Office of Naval Research.

De sovjetiska atomdrivna attackubåtarna byggdes framför allt för att spana efter och nedkämpa västs strategiska ubåtar och hangarfartygsgrupper. De behöver vara snabba och ha stor uthållighet då de behöver färdas långa sträckor och ta sig förbi flera ubåtsjaktspärrar innan de når västs traditionella patrullområden för SSBN eller skugga ett snabbt hangarfartyg på väg till Medelhavet. Om de har möjlighet försöker de vänta direkt utanför västs SSBN baser.

Första ubåt ur Projekt 885 Jasen-klassen, NATO: SSGN Severodvinsk (K-560). Källa: Navy Recognition 170819.

SSGN användes historiskt i första hand för att slå ut större ytfartyg och mål i land från stora avstånd. Trenden är att Ryssland går mot fler SSGN då de kan utföra flest uppgifter. De tystare dielelektriska ubåtarna används nära bastionerna med uppgiften att slå ut motståndarnas attackubåtar som i sin tur söker efter ryska SSBN. De nyare ryska dieselubåtarna bestyckas med kryssningsroboten Kalibr och har därmed även fått en betydande räckvidd.

Karta över Norra marinens ubåtsbaser baserat på öppen information. Nya atomubåtar byggda i Severodvinsk testas i Norra marinen innan eventuell leverans till Stillahavsmarinen. Den nya St Petersburgklassen är planerad att tillföras Norra marinen. Källa: Författaren.

I jämförelse har NATO totalt 14 ubåtsnationer.²¹ Av dessa har flera – Spanien, Italien, Grekland, Turkiet – huvuduppgifter i Medelhavet och Svarta havet. Endast tre har atomubåtar – USA, Storbritannien och Frankrike – varav 14 är SSBN med uppgifter i Atlanten.

USA har lite över hälften av den totala ubåtsflottan på sin västkust. Alla är inte ute samtidigt utan roterar mellan avskräckningspatruller, återhämtning, övningar och underhållsåtgärder. Utöver två SSGN – ombyggda Ohio-klass med 154 kryssningsrobotar – har USA även 25 SSN, Storbritannien 6 och Frankrike 5. Därefter har övriga elva NATO-länder gemensamt 55 SSK i varierande ålder och skick.

*Sovjetiska och ryska ubåtspatruller 1981-2012. Källa: Hans M. Kristensen, Federation of American Scientists, 2013.*²²

Den genomsnittliga patrulltiden under den arktiska isen för de fem mest aktiva ryska strategiska ubåtarna mellan 1980 - 1995 var 39 dagar.²³ I jämförelse är de amerikanska strategiska ubåtarna ute i snitt 77 dagar följt av 35 dagar i hamn med två besättningar som byter av varandra för att säkerställa hög tillgänglighet.²⁴ Royal Navy börjar dock få det svårare med tillgänglighet kopplat till långa varvstider och personalbrist. I mars 2024 slog HMS *Vengeance* avskräckningspatrull på 201 dagar det tidigare rekordet 195 dagar från förra året.²⁵

21. USA, Kanada, Sverige, Norge, Tyskland, Nederländerna, Frankrike, Spanien, Portugal, Italien, Storbritannien, Grekland, Turkiet och Polen.

22. Hans Kristensen, *Russian SSBN Fleet: Modernizing But Not Sailing Much*, Federation of American Scientists, 130305.

23. 1. K-496 (Delta III) - 485 dagar/13 patruller, 2. TK-12 (Typhoon) - 361 dagar/7 patruller, 3. K-211 (Delta III) - 274 dagar/8 patruller, 4. K-129 (Delta III) - 273 dagar/7 patruller, 5. K-44 (Delta III) - 257 dagar/7 patruller. Källa: trovärdig rysk ubåtsman @RSS_40 i sociala medier.

24. *Fleet Ballistic Missile Submarines – SSBN*, US Navy, 210525.

25. *Royal Navy nuclear deterrent submarines conducting increasingly long patrols*, Navy Lookout, 230922; *HMS Vengeance Submarine Surpasses Previous Record, Spending 201 days Under Water*, The National Interest, 240322.

De sovjetiska ubåtarnas uppgifter under det tredje slaget om Atlanten

Det debatteras alltjämt huruvida den sovjetiska flottan var offensiv eller defensiv under det kalla kriget.²⁶ Överlag ansågs Sovjetunionen vara en kontinental makt och defensivt till sjöss. Deras flotta var globalt aktiv och kunde vara aggressiv, men dess huvudfokus var markarenan. Nedanstående tänkare ger en samlad bild av hur man såg på de sovjetiska ubåtarnas uppgifter.

“The fleet ballistic-missile submarines constitute the sword, while the naval air forces (both land and sea based) and the surface forces constitute the shield, not of the state, but of the sword itself.”

Gary Charbonneau, *Proceedings*, 1979²⁷

Milan Vego: offensivt-defensivt dilemma samt slå ut hamnar och industri

Militärteoretikern Milan Vego delade den konventionella uppfattningen att de strategiska ubåtarna var den sovjetiska marinens viktigaste plattform.²⁸ Han ansåg att dessa till och hade med fått en större roll inom avskräckningstriaden, länge dominerad av de strategiska robotstyrkorna. I en konflikt skulle flottan i första hand skydda ubåtarnas bastioner (se bild 1) och därefter slå ut fiendens strategiska ubåtar, ytstridsfartyg, hydrofonsensorkedjor, baser, ledning och militärindustriella komplex. Ryska SSN hade i uppgift att skydda egna SSBN mot NATO:s SSN och SSK, medan de också behövde ligga i bakhåll på amerikanska, brittiska och franska SSBN som löpte ut. Dilemmat låg i balansen mellan defensiva och offensiva uppgifter där de defensiva var högre prioriterade.

Vego menade likt många andra att Sovjetunionen fäste större vikt vid sjöförbindelserna först vid en utdragen konflikt. Men det fanns en aspekt som skiljde Sovjetunionen från NATO:s mer konventionella koncept kring konvoj och anti-konvoj operationer. Sovjetunionens analys av andra världskriget övertygade dem att det mest effektiva sättet att stoppa sjöförbindelser var att slå ut fartygen i hamnarna. Fienden skulle också fräntas möjligheten att regenerera nya handels- och eskortfartyg. För att uppnå detta krävdes massiva angrepp, inklusive med kärnvapen, mot örlogsbaser, fartygsvarv och andra viktiga militära och ekonomiska kustinstallationer.²⁹ Utöver detta hade Sovjetunionen även ubåtstaktik för en mängd olika typsituationer inklusive att förhindra, förstöra, upphinna, dölja och blockera transporter.

26. Jan S. Breemer, ”Rethinking the Soviet Navy”, *Naval War College Review*, vol 34, jan-feb 1981

27. Gary Charbonneau, ”The Soviet Navy and Forward Deployments”, *USNI Proceedings*, mars 1979, Charbonneau gjorde en parallell till KGB. Säkerhetstjänsten bildades 1954 som kommunistpartiets svärd och sköld. Skölden skulle försvara revolutionen och svärdet slå ned dess fiender.

28. Milan Vego, *Soviet Naval Tactics*, USNI, 1992. I synnerhet kapitel 4 ”Struggle on Sea (Oceanic Communications)” har använts som källa. Vego var lärare i krigsvetenskap på US Naval War College under många år och besökte ofta Försvarshögskolan i Stockholm. Vego är även ledamot av KÖMS

29. *Soviet Naval Tactics*, s 271.

Norman Polmar: skydda de strategiska ubåtarna viktigare än att bryta sjöförbindelserna

1972 var ett nyckelår för rysk ubåts- och robotproduktion.³⁰ I december kom den första strategiska ubåten av Delta I-klass i tjänst bestyckad med 12 ballistiska R-29 robotar med en räckvidd på 7 700 km. Den nya förmågan möjliggjorde för Sovjetunionen att deras ubåtsbaserade, strategiska robotavskräckning kunde nå det amerikanska fastlandet utan att behöva lämna de arktiska vattnen nära hemmabaserna. Det var ett viktigt tekniskt genombrott som minskade behovet av långa och sårbara förflyttningar till skjutlägen nära motståndarens kust.

Golf SSB/Hotel SSBN patrullområden.

*Sent 1980- och 1990-tal Delta IV/Typ
hoon SSBN patrullområden.*

Kartorna baseras på utställningen "Anti-Submarine Warfare" The National Museum of American History, 2000 som visar avklassificerad US marina underrättelsetjänsts kartor över sovjetiska SSBN patrullområden.³¹

Det omkullkastade hela NATO:s strategi att först upptäcka ubåtarna när de passerade hydrofonsensorkedjan SOSUS (se även bild 2) och sedan slå ut dem under transit. Vid ungefär samma tid funderade västanalytiker på Sovjetunionens taktik för att deras ubåtsjaktstyrkor skulle överleva ute på Nordatlanten inom räckvidd för flera NATO flygbaser. Sovjet började från slutet av 60-talet bygga Moskva- och Kiev-kryssarna.³² *Moskva* bar helikoptrar och *Kiev* även flygplan. När Delta-ubåtarna togs i tjänst drog västanalytikerna slutsatsen att de ryska ubåtsjaktstyrkorna inklusive *Moskva* och *Kiev* i första hand skulle skydda de strategiska ubåtarnas landnära bastioner inom räckvidd för eget landbaserat flygskydd. Inifrån bastionerna kunde Sovjetunionen därefter hota NATO samtidigt som man kunde skapa lokal överlägsenhet. Den sovjetiska marinen försökte på så sätt tvinga NATO att komma till dess starka hemmaarena.

Polmar menade att USAs marina strategi och doktrin under kalla kriget gick ut på i huvudsak två uppgifter:

30. s. 134-135, Norman Polmar, Thomas A. Brooks, George E. Fedoroff, *Admiral Gorshkov*, USNI, 2019. Polmar har haft flera viktiga befattningar under decennier inom USAs försvarsdepartement, US Navy, US Naval Institute och Jane's.

31. *Russian Nuclear Submarine Patrols*, The Nuclear Information Project, Federation of American Scientists, 070416

32. De ryska "hangarfartygen" är i själva verket tunga flygplansbärande kryssare. Det var avgörande för att kunna bygga dem på det stora varvet i Mykolaiv, Ukraina (då Sovjetunionen), och övertyga Turkiet att låta dem passera Bosporen inom ramen för Montreuxkonventionen.

GIUK-gapet (Greenland-Iceland-UK) är en marin flaskhals som måste passeras för att ta sig ut på Nordatlanten. Sound Surveillance System (SOSUS) var en hydrofon-sensorkedja som under kalla kriget användes för att spana mot sovjetiska ubåtar i GIUK-gapet. Idag heter systemet Integrated Undersea Surveillance System (IUSS). Källa: US Naval Institute 160420.

1. att utföra nukleära attacker mot det ryska fastlandet, inledningsvis med hangarfartyg och kryssningsrobotar, och i ett senare skede av det kalla kriget även med ballistiska robotar;
2. att skydda sjöförbindelserna mot den Röda flottans attackubåtar i ett tredje slag om Atlanten. Det senare var något som Sovjetunionen aldrig planerade göra enligt Polmar.³³ Han hävdar det in i dessa dagar och drar slutsatsen efter att ha studerat Gorsjkov i decennier, haft flera djupintervjuer med hans efterträdare amiralen Vladimir Tjernavin, seniora ingenjörer inom Malachite och Rubin ubåtsdesignbyråer och andra höga ryska sjöofficerare.³⁴

Tids- och resurskrävande sovjetiska attacker mot sjöförbindelserna skulle också motverka ett kort och intensivt krig, som var en av huvudlinjerna i Sovjetunionens doktrin under det kalla kriget.³⁵ Detta för att Sovjetunionen visste att i ett långvarigt krig skulle Västs överlägsna industrikapacitet ge dem ett strategiskt övertag. Polmar anger även geografi då sovjetiska ubåtar behövde runda Nordkap för att ta sig ut i Atlanten. Längs den norska kusten hade NATO flera flygbaser för ubåtsjaktflygplan. Därför övervägde Gorsjkov aldrig seriöst en kampanj mot sjöförbindelserna.

33. *Admiral Gorshkov, s 214-205.*

34. Norman Polmar kommentar i *Naval History*, USNI, februari 2024, s. 5.

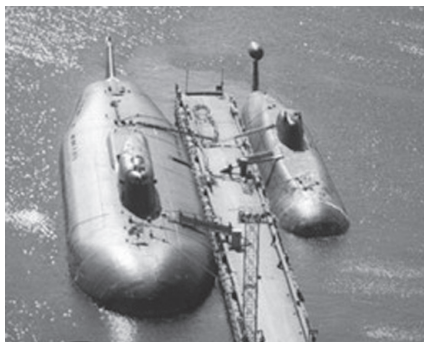
35. Sovjetisk doktrin lade tonvikten på ett kort krig. Breemer, Allen, Polmar.

Fisher och Allen öppna för anti-SLOC vid ett utdraget, konventionellt krig

Analytikern Richard Fisher hade en delvis annan uppfattning än Polmar.³⁶ Utgångspunkten var den sovjetiska doktrinen som förordade en kort nukleär konfrontation och som prioriterade flottans strategiska slagkraft. Fisher var medveten om att Sovjetunionen *inte prioriterade* att söka bryta de transatlantiska sjöförbindelserna, men han ansåg att det fanns sovjetiska koncept där man kunde söka göra det i ett längre konventionellt krig. Fisher nämner den stora övningen *Okean-75* som ett exempel där Sovjet uppträdde i flera viktiga sjötransportområden, men även en mindre känd övning i april 1977 där 89 ubåtar var ute i Nordatlanten och övade samtidigt. De flesta var norr om GIUK gapet men 40 befann sig söder om Island. Det var en styrkeuppvisning utanför det normala, antagligen med bäring på anti-SLOC. Ubåten var Sovjetunionens främsta plattform för att förhindra sjötransporter då ytfartygen i första hand skulle bekämpa västs ubåtsjaktstyrkor och de sovjetiska bombflygplanen saknade tillräckligt jaktskydd. Fisher ansåg att robotarnas tekniska utveckling med ökad räckvidd och förbättrade invisningssystem möjliggjorde bekämpning av konvojer på stora avstånd utöver den konventionella torpedattacken.

Analytikern Keith Allen menade att ett sovjetiskt anfallskrig i Skandinavien, i synnerhet mot Nordnorge, skulle säkra den Norra marinens flank och förbättra dess möjligheter att komma ut på världshaven.³⁷ Det skulle också förhindra NATO från att kunna flyga från baser nära Murmansk. Allen underströk att angrepp mot sjöförbindelser alltid var lågt prioriterat i de sovjetiska marina kretsarna. Trots att Fisher sett tecken på nya sovjetiska koncept kring detta var Allen fortsatt övertygad om att den gällande informationen pekade mot att den sovjetiska marinen fortsatt inte såg förhindrandet av sjöförbindelserna som sin viktigaste uppgift. Det var främst kopplat till att man förutsåg ett kort kärnvapenkrig. Om kriget förlängdes kunde inte Norra marinen ignorera de transatlantiska sjöförbindelserna, men det skulle ändå inte ändra på flottans huvuduppgift att försvara hemlandet och de strategiska ubåtarna. Två situationer kunde påverka Norra marinens omfördelning av resurser till att angripa konvojer:

- om den armédominanta generalstaben var så pass pressad på land att den kunde tvinga flottan att bryta NATOs logistiklina,

Jämförelse i storlek v-h. Projekt 949A Antej/NATO Oscar II-klass SSGN och Projekt 671RTMK Shtjuka/NATO Victor III-klass SSN. Källa: Sociala medier @ Saturnax1

36. *The Soviet Navy*, s. 162-166, Richard Fisher om Soviet SLOC Interdiction.

37. *The Soviet Navy*, s 190-192, Keith Allen om Northern Fleet and North Atlantic Naval Operations.

- eller om Norra marinen lyckats orsaka exempelvis en hangarfartygsgrupp stora förluster och därmed kunde frigöra ryska marina resurser för att verka längre söderut. Oaktat scenario bedömde Allen likt Fisher att ytfloktan och flyget i första hand skulle understödja ubåtarna.

Anti-SLOC starkt i väst: spegelanalys försvarade bilden av den sovjetiska marinen

I takt med att ubåtar och robotar blev bättre förflyttades områdena för ryska avskräckningspatruller längre österut. Delta-ubåtarnas införande och deras robotars utökade räckvidd medförde att de inte längre behövde lämna Barents hav. Sovjets strategi skiftade till att försvara sina bastioner.³⁸

Medan NATO prioriterade skyddet av sjöförbindelserna var det sovjetiska intresset för att förhindra desto svälare. Det gjordes flera underrättelsemissar i NATO som idag är offentliga. Exempelvis misstog man inledningsvis beväpningen av fartygsklasserna Kresta II, Kara och Krivak för sjömålsrobotar avsedda för ytmål när de i själva verket var avsedda för ubåtsjakt. Det var inte uppenbart för västanalytiker hur relativt lågt prioriterat anti-SLOC var för Sovjetunionen. Väst använde sig också av spegelanalys, det vill säga att man antog att motståndaren skulle bete sig som en själv.³⁹

En rapport från 1977 gjorde gällande att de transatlantiska sjöförbindelserna var vitala och en sårbarhet för väst men att det saknades bevis för att Sovjet skulle se det som ett viktigt mål i krig.⁴⁰ Rapporten fastställde att västs nukleära förmåga i de strategiska ubåtarna och hangarfartygen var den sovjetiska prioriteten. Gorsjkov nämndes och att han ansåg att kärnvapen skulle göra krig korta och att det var mer effektivt att förstöra hamnar och sjöfartens källor. Man medgav att Sovjet kunde ändra uppfattning men då skulle de överge strategiska koncept de verkat efter i decennier.

1981 gjordes en större amerikansk anti-SLOC studie där flera organisationer bidrog.⁴¹ Syftet var inte att bedöma vem som skulle segra i ett Atlantslag, utan analysera sovjetisk intention och förmåga. Man bedömde då att Sovjet ansåg att ett utdraget konventionellt utnöttningskrig med väst var realistiskt. Sovjet ansåg att kärnvapen mot hamnar var det mest effektiva sättet att påverka västs sjöfart och förstärkningstransporter till Europa och man planerade inte för en anti-SLOC kampanj i ett krig med NATO. Högsta prioritet var att slå ut västs kärnvapenbärare och skydda de egna strategiska systemen. CIA bedömde att Sovjet uppfattade det som för riskabelt att överföra resurser från skyddet av SSBN till anti-SLOC uppgifter. Flera grundförutsättningar måste också föreligga om Sovjet skulle kunna hindra sjöfarten framgångsrikt, inklusive sjökontroll av Norska havet. De sovjetiska möjligheterna att hindra västs sjöfart

38. *Soviet Navy: Intelligence and Analysis During the Cold War*, Central Intelligence Agency, US Navy, 2017

39. Richard T. Ackley, "The Wartime Role of Soviet SSBNs", *USNI Proceedings*, juni 1978

40. *The Soviet Viewpoint on Interdiction of Merchant Shipping in Wartime*, CIA/DI/OSR Memorandum for Director of Central Intelligence, 1977

41. *Soviet Intentions and Capabilities for Interdicting Sea Lines of Communication in a War with NATO*, CIA/NFAC/NIC Interagency Intelligence Memorandum, 811101. Exempelvis bidrog ONI, DIA och NSA.

skulle öka om de lyckades etablera permanent närvaro i stater längs viktiga rutter därav det sovjetiska intresset för delar av Mellanöstern, Afrika och Asien.

I en studie från 1985 gjord av CIA:s Office of Soviet Analysis noterade man att Sovjets doktrin fortsatt såg anti-SLOC som sekundärt men att antalet artiklar om anti-SLOC hade ökat.⁴² Artiklarna var dock skrivna av officerare på lägre nivåer medan tongivande högre ryska officerare fortsatt prioriterade de traditionella uppgifterna.

Dismukes om kalla krigets underrättelse- och planeringsmiss

Det var högst osannolikt att ett tredje världskrig skulle inbegripa ett tredje slag om Atlanten argumenterade Bradford Dismukes i en artikel 2020.⁴³ Han menade att US Navy *Office of Naval Intelligence* först misslyckades med att bedöma den sovjetiska marinens strategiska avsikter med ubåtarna vilket ledde till en felaktig föreställning om anti-SLOC uppgifter som lever vidare än idag. Bedömningen påverkade i sin tur planeringen vilket i förlängningen innebär att när Sovjetunionen 1973 började iscensätta sitt bastionsystem tog det åtta år innan US Navy utvecklat koncept för att hantera den nya situationen. Dismukes lyfter en inbyggd svaghet i planerarnas metod, att alltid utgå ifrån egna sårbarheter.⁴⁴ Då man uppfattade den transatlantiska länken som en sårbarhet var man tvungen att planera därefter även om, som det visade sig senare, motståndaren i första hand var fokuserat på att skydda egna kritiska system (SSBN). USA förlorade viktig tid och resurser även om man till slut segrade i det kalla kriget.

Operation Aport 1985, Atrina 1987 till Grom 2019

Operation Atrina är en mytomspunnen sovjetisk operation där fem Viktor III attackubåtar tog sig, enligt sovjetisk utsago, oupptäckta runt Grönland och verkade i vattnen nära Bermuda mellan mars och maj 1987 i samordning med sovjetiska ytfartyg och spaningsflygplan.⁴⁵ Syftet ska ha varit att öva anfall mot viktiga mål på USA:s östkust och att finna SSBN patrullområden, testa ny materiel, inhämta uppgifter om NATO:s ubåtsjakttaktik, styrkeuppvisa, och att öva på att bryta sig genom NATO:s spärrområden. Flera faktorer var unika med *Atrina*.

Ubåtarna lämnade hamn som en hel division när de normalt sett verkade själva eller i par. De gick under isen via Grönland istället för att försöka smyga igenom GIUK gapet. Man använde aktiv vilseledning genom att läcka information om en kommande patrull till Medelhavet samtidigt som den egentliga ruten delgavs befälhavarna först i sista stund. Ordet *Atrina* betyder ingenting på ryska eller engelska vilket också ingick i vilseledningen. Man försökte försvåra att härleda ordet till en operation.

42. *Recent Soviet Writings on Interdicting NATO's Sea Lines of Communication*, CIA Directorate of Intelligence, 850701

43. Bradford Dismukes, "The Return of Great-Power Competition – Cold War Lessons about Strategic Antisubmarine Warfare and Defense of Sea Lines of Communication", *Naval War College Review*, Vol 73, Nr 3, 2020

44. Jämför med vår egen planering för skyddet av Göteborg. Se Shahin Olesen Eghraghi, "Försvara Göteborg i Narva", *Tidskrift i Sjöväsendet* Nr 5, 2023

45. Richard A Moss, "Russia Basks in Cold War Glory", *USNI Proceedings*, oktober 2020

Ubåtarnas rutt under Operation Atrina. Källa: Proceedings, okt 2020.

Atrina tog två år att planera och integrerade lärdomar från *Operation Aport* som genomfördes mellan maj och juli 1985, också av fem Viktor III från 33.divisionen.⁴⁶ *Aport* kan ha syftat till en styrkeuppvisning inför att USAs och Sovjetunionens ledare Ronald Reagan och Michail Gorbatsjov skulle mötas för första gången i Geneve i november 1985. Den ägde också rum i skiftet mellan Gorsjkov och Tjernavin, där den senare var aktiv i planeringen.

Ryssland genomförde även en större operation under hösten 2019 då tio ubåtar löpte ut samtidigt, åtta av dessa atomdrivna.⁴⁷ Dessa tio utgjorde antagligen samtliga tillgängliga. Ubåtsoperationen – som i rysk media även har kallats *Atrina 2* eller *Atrina 2019* – sammanföll med flera händelser. Dels pågick den ryska strategiska kärnvapentriadvövningen *Grom 2019*, och dels tog den norska kungen, statsministern och utrikesministern emot den ryska utrikesministern i Kirkenes för säkerhetssamtal, samtidigt som Norges överbefälhavare tog emot chefen för Norra marinen för att högtidlighålla befrielsen av Finnmark 1944. Ubåtarna löpte ut innan toppmötet och ska ha dykt redan i vattnen nära baserna. Operationen ska ha varat i 60 dagar och syftat till att testa vapen och djupdyk samt att nå så nära USA:s östkust om möjligt oupptäckta. De rörde sig två och två. Det som särskilde *Grom 2019* från tidigare strategiska övningar var att man även använde icke-strategiska vapen som Kalibr. Det tolkas som att man övat dem i en simulerad kärnvapenroll och att INF- avtalet (*Intermediate-Range Nuclear Forces*) i Europa de facto kollapsat. Operationen och propagandan visar också att Ryssland finner ett värde i att koppla en omsjungen operation under kalla kriget till samtiden.

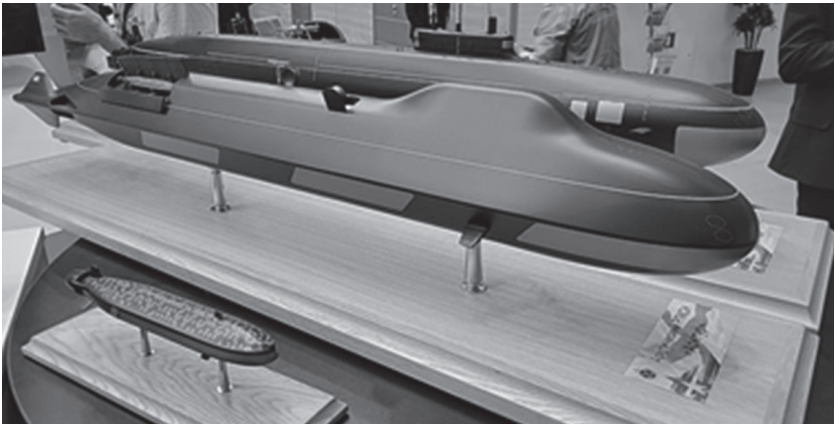
46. *Cold War under water. How Soviet submarines beat the Americans*, Top War, 190214. Rysk propagandasida.

47. Thomas Nilsen, *A day after Northern Fleet Commander visited Norway, his nuclear subs start weapons testing in Norwegian Sea*, The Barents Observer, 191026; Tormod Strand, *Hemmelig ubåt-operation: "Målet er å vise at Russland kan nå USA"*, NRK 191029; Tyler Rogoway, *Russia Sends Ten Subs Into North Atlantic in Drill Unprecedented In Size Since Cold War*, The War Zone, 191029

Trender i Nordatlanten

Ryssland:

- 2032 ska alla tolv SSBN Dolgorukij (Borej), sex till vardera Norra marinen och Stillahavsmarinen, vara ute på linjen och därmed avvecklas Delta IV.⁴⁸ Minst två SSAN Khabarovsk för Poseidon långdistanstorped är planerade för Norra marinen. 2028 ska det finnas totalt nio Severodvinsk SSGN, men man vill bygga tre till, varav sex avses för Norra marinen. I takt med att SSGN kommer i tjänst avvecklas äldre SSN (Akula, Sierra, Victor) sakta. SSGN klarar flera uppgifter. Det kommer dröja många år, om de alls kommer upp i den volymen, innan planerade elva nya SSK (fem 677M, sex 636.3) är i tjänst i norr. Mycket kan hända inom den ryska industrin.
- Ryska företrädare hävdar att SSBN Arcturus-klassen (Arktur) fortsätter planeras. Den skulle i så fall börja levereras från 2037. Det är osäkert men visar ryska ambitioner för femte generationens ubåt.

Armija 2022 mässan. Arcturus-klassen, Rubin designbyrå. Källa: Sociala medier 220815 @MrFrantarelli.

- Tidigare har Kalibreringen av den ryska flottan nämnts. Ubåtar konverteras att kunna ta nya kryssningsrobotar. Tsirkonifiering pågår parallellt. Det är en ny kryssningsrobot med hastighet 8-9 Mach. Flygburna Burevestnik-roboten utvecklas. Långdistanstorpeden Poseidon kan ändra dynamiken avseende både andraslagsförmågan och det fjärde slaget om Atlanten. Torpeden (kallas även dron) är atomdriven och kan färdas i 70 knop på 1000 m djup. Den är dubbelt så stor som en ballistisk robot (SLBM) och 30 gånger så stor som en tung torped.⁴⁹ Vapendepån i Okolnaja uppgraderas och det kan ha bäring på både Tsirkon och Poseidon. Särskilda SSAN ubåtar är utvecklade att bära Poseidon.

48. Eliana Johns, *Upgrades To Russia's Nuclear-Capable Submarine Fleet*, Federation of American Scientists, 240207

49. H I Sutton, *Poseidon torpedo*, 190222

Bild 4. Ubåtarna i Norra marinen, baserat på öppna källor						
NATO namn	Ryskt projekt namn	Typ	Individer	Byggår	Enhet/Bas	
					11. skvadronen	
Oscar II	949A <i>Antey</i>	SSGN	<i>Orel</i> (K-266) <i>Smolensk</i> (K-410)	89-92 86-90	11. divisionen Zapadnaja Litsa basen ⁵⁰ Zaoziorsk ⁵¹	
Severodvinsk ⁵²	885 <i>Yasen</i> 885M <i>Yasen-M</i>	SSGN	<i>Severodvinsk</i> (K-560)* <i>Kazan</i> (K-561)	93-10 09-17	11. divisionen Zapadnaja Litsa basen Zaoziorsk	
Sierra II (titanskrov)	945A <i>Kondor</i>	SSN	<i>Nizhnij Novgorod</i> (B-534) <i>Pskov</i> (B-336)	86-89 89-92	7. divisionen Ara Guba basen Vidjaevo	
Victor III	671RTM <i>Sjtjuka</i>	SSN	<i>Obninsk</i> (K-138) <i>Tambov</i> (K-448)	88-89 89-91	7. divisionen Ara Guba basen Vidjaevo	
					12. skvadronen	
Akula ⁵³	971M <i>Sjtjuka-B</i> 971U 971I* *Improved	SSN	<i>Gepard</i> (K-335) (Akula III) <i>Vepr</i> (K-157) (Akula II) <i>Tigr</i> (K-154) (Improved Akula I)	91-99 90-94 89-93	24. divisionen Skalisty basen Sajda Guba, Gadzjijevo	
Delta IV ⁵⁴	667BDRM <i>Delfin</i>	SSBN	<i>Karelia</i> (K-18) <i>Verkhoturje</i> (K-51) <i>Tula</i> (K-114) <i>Novomoskovsk</i> (K-407)	87-88 81-84 84-87 88-90	31. divisionen Skalisty basen Sajda Guba, Gadzjijevo	
Dolgorukij ⁵⁵	955 <i>Borej</i> 955A <i>Borej II</i>	SSBN	<i>Jurij Dolgorukij</i> (K-535) <i>Knjaz Vladimir</i> (K-549)	96-08 12-17	31. divisionen Skalisty basen Sajda Guba, Gadzjijevo	
					4. flottiljen	
Kilo ⁵⁶	877 <i>Paltus</i>	SSK	<i>Kaluga</i> (B-800) ⁵⁷ <i>Vladikavkaz</i> (B-459) <i>Magnitogorsk</i> (B-471)	87-89 88-90 88-90	161. divisionen Poljarnyj	
St Petersburg ⁵⁸	677M <i>Lada</i>	SSK	<i>St Petersburg</i> (B-586)	05-18	161. divisionen Poljarnyj	
					29. divisionen, GUGI⁵⁹, Olenja Guba	
<i>Belgorod</i>	09852	SSAN ⁶⁰	<i>Belgorod</i> (K-329) ⁶¹ , Oscar II mod	92-19	Belgorod byggd för 6 x Poseidon torpeder och eller moderskepp för miniubåt AS-31	
Khabarovsk, ny klass baserad på Borei	09851		<i>Khabarovsk</i> byggs för Stillahavsmarinen. <i>Ulyanovsk</i> byggs för NM. Två till beställda för vardera marin.	14-22 17-25	<i>Losharik</i> ⁶² eller AS-21, AS-35 <i>Paltus</i> . Khabarovsk-klassen byggs för 6 x Poseidon.	
Delta IV Stretch	09787	SSAN	<i>Podmoskovye</i> (BS-64)	82-86 99-16	Moderskepp för miniubåt Losharik eller Paltus, djupavsstationer	
Delta III Stretch	09786		<i>Orenburg</i> (BS-136) fd K-129	79-81 94-02		

- Severomorsk flygbas nr 2 håller på att upprustas sedan början på 2024 enligt ryska försvarsdepartementet. Den har varit stängd sedan 1998. Ryska flygbaser har visat sig sårbara i det ryska anfällskriget mot Ukraina och flera ryska bombflygplan har tvingats omgruppera till Olenya.⁶³ Det vore logiskt att de söker skapa en större spridning i norr. Undervattenskrigföring är en rysk paradgren och det inkluderar havsbotten.⁶⁴ Förutom Poseidon pågår flera projekt kopplat till miniubåtar (Losharik), sensorer (Harmony) och förmågan att kapa kablar, pipelines, avlyssning etcetera.⁶⁵

50. Uppdelad på två vikar Lopatka och Nerpitija Guba.

51. Även känt som Murmansk-150.

52. Det tog 16 år emellan Yasen och Yasen-M. Nr 3 gick till Stilla havet. Nr 4 *Arkangelsk* (K-564) byggdes 2015-23 och väntas komma ut på linjen i Norra marinen under 2024

53. Två Akula genomgår omfattande modernisering, *Volk* (K-461) och *Leopard* (K-328). *Volk* uppges bli klar tidigast 2028, efter 14 år av reparationer.

54. . En femte Delta IV finns, *Bryansk* (K-117). Hon har varit på varv för modernisering sedan 2018. Oklar status.

55. Det blir totalt 12 i klassen varav sex går till Norra marinen. När den sista beräknas vara klar 2032, fasas Delta IV ut.

56. Sex Improviserade Kilo II Varsjvank 636.3 är planerade för Norra marinen. Den första, med namnet *Mariupol*, väntas tidigast, om alls, 2027. *Lipetsk* (B-177), en äldre Kilo byggd 89-91, togs ur tjänst i april 2024.

57. En unik 877LPMB med 7-bladig propeller, extra räddningslucka, särskilt maskineri och navigationsutrustning.

58. Den första i serien, B-585 *St Petersburg*, har avvecklats då det var för dyrt att justera alla fel. Den andra, B-586 *Kronstadt*, är den första att klara all certifiering och accepterades av marinen 240131. Samma dag tillkännagavs att alla i serien ska till Norra marinen. Under mars skiftade man namnsköld på *Kronstadt* vid Amiralitetsvarvet. Hon heter numera *St Petersburg* men behåller serienumret B-586. På det sättet kan ett örlogsfartyg bära det viktiga namnet efter staden, och vara den första i klassen. *Velikiye Luki* (B-587) genomför provturer. Byggandet av *Vologda* och *Jaroslavl* vid Amiralitetsvarvet lider brist på medel enligt sociala medier. En femte verkar osäkert.

59. GUGI, Huvuddirektoratet för djuphavsforskning, ligger direkt under försvarsdepartementet.

60. *Nuclear-power special mission auxiliary submarine* (SSAN). Inofficiellt används även *Nuclear-power drone hosting submarine* (SSDN).

61. Är planerad att överföras till Stillahavsmarinen men testas i Severodvinsk.

62. *Losharik* brann 2019 varpå 14 mycket kritiska GUGI operatörer omkom. TASS rapporterade i juni att hennes restaurering kommer dröja ytterligare tre år.

63. Sociala medier 240313 @MrFrantarelli; Thomas Nilssen, *Russia relocates Tu-22M3 bombers to Kola Peninsula after drone attack*, Barents Observer, 230819.

64. Huvuddirektoratet för djuphavsforskning (GUGI) är en huvudaktör men flera andra statliga institut och kommersiella aktörer kan antas utföra liknande eller stödjande uppgifter: Rosgeo, statliga geologiska undersökningsbolaget inkl en mängd dotterbolag; Polar Marine Geosurvey Expedition (PMGE); Ryska hydrografiska tjänsten, försvarsdepartementets avdelning för navigation och oceanografi; Shirshovs Institut för Oceanologi; Arktis och Antarktis forskningsinstitut, (AARI); konferensen för undervattensvapen *Gidropribor*; statliga Andrejevs akustikinstitut, oceanologisk forskning, del av Lebedevs fysikinstitut (FIAN); *Rosgidromet*, ryska federala hydrometeorologiska och miljöövervakningstjänsten.

65. Thomas Nilssen, *Military research ship returns after months on secret Arctic mission*, Barents Observer, 200930.

NATO

- Havsövervakningsflyget, inklusive med ubåtsjakt- och ytattackroller, har fått ett kraftigt uppsving. Storbritannien valde nio amerikanska P-8 Poseidon med första leverans 2020 istället för en ny brittisk Nimrod. Norge har köpt fem P-8 som började levereras 2021. Kanada med två långa kuster och Arktis har 15 P-3 (CP-140M) men har köpt 14 P-8 som börjar levereras 2026-2028. Tyskland säljer sina sex P-3C Orion till Portugal och köper åtta P-8 med första leverans 2025. Portugal har idag äldre, uppgraderade P-3 från Nederländerna. Danmark har tre Bombardier Challenger 604 med havsövervakningsuppgifter. Sedan 2021 ska en vara permanent stationerad på Grönland. Spanien tog P-3 Orion ur tjänst i december 2022 efter 50 år. P-3 och CN-235 kommer ersättas av 16 Airbus C295W som beställdes i juni 2023. Leveranser beräknas till 2027-2031. Frankrike uppgraderar 18 av 22 Atlantique 2 (ATL2) vilket ska vara genomfört till 2025. ATL2 skyddar franska SSBN och kommer ersättas 2030-2035 med en Airbus 320 eller Dassault Falcon 10X. *Royal Netherlands Naval Air Service* avvecklade alla flygplan 2008 och gjorde helikoptrarna försvarsmaktsgemensamma, men nu letar man efter flygplan. P8, Bombardier 6500, Airbus 320 och Saabs Swordfish sägs vara kandidater.
- RNLAf – det holländska flygvapnet – dubblar antalet MQ-9A Reapers från fyra till åtta och uppgraderar dem kommande tre år med havsövervakningsradar, signalspanning, sambandsreläsystem, utökad räckvidd och beväpning med laserstyrd bomb och Hellfire attackrobot.
- När Norge avvecklade P-3 Orion systemet 2023, beslutade man också stänga Andöya flygstation. Det beslutet har återtagits och nu avser man göra Andöya till ett center för droner med lång räckvidd, havsövervakning och rymdoperationer. Nya droner kommer köpas och dessa ska kunna verka tillsammans med P-8. Norge och USA kommer bygga en satellitstation med uppgift att förvarna för robotar.
- 2006 stängde US Navy sin flygstation på Keflavik, Island. Sedan 2008 verkade NATO med flygresurser under vissa perioder från Keflavik. 2015 uttryckte USA nytt intresse för basen. 2017 började man anpassa hangarerna för P-8 Poseidon. Från 2021 används basen även för B2 bombflyg etc.
- Nordnorge är högaktuellt på grund av närheten till Kolahalvön. De senaste åren har flera av NATO:s ubåtsnationer verkat från en ny stödjepunkt, Grötsund nära Tromsö. Ubåtsbasen Olavsvern avvecklades 2009 och hyrdes under en tid av ryska Gazprom. Från 2019 har den norska staten återfått viss kontroll av basen. Förutom norska, amerikanska, brittiska ubåtar, roterar även holländska, tyska och franska i Nordnorge. Under april-maj 2024 har även en av Portugals (!) ubåtar verkat under isen söder om Grönland för första gången. Även norra Sverige och norra Finland har ett stort värde för alliansen pga närheten till de ryska strategiska baserna.
- I maj 2020 genomförde tre amerikanska jagare, ett stödfartyg och en brittisk fregatt en genomfart av Barents hav för första gången sedan mitten av 80-talet. Det kom efter att ryska flygplan uppträtt provocerande mot amerikanska flygplan. Operationen leddes av USA:s sjätte flotta i Neapel.

sedan sabotageget mot Nordstream-ledningarna. Vid NATO-toppmötet i Vilnius 2023 beslutade man etablera ett *Maritime Centre for the Security of Critical Undersea Infrastructure* inom MARCOM i Northwood, Storbritannien. En koordinationscell fanns sedan tidigare på NATO-högkvarteret i Bryssel. Frankrike fastslog en ny strategi för krigföring på havsbotten (*seabed warfare*) 2022. Storbritannien ledde en multinationell stridsgrupp med uppgifter att skydda kritisk undervattensinfrastruktur inom ramen för JEF – *Joint Expeditionary Force* – under januari 2024. Man verkade i Nordatlanten, Nordsjön och Östersjön. I januari 2023 köpte Royal Navy skyndsamt RFA *Proteus* från oljeindustrin. Hon blir ett av två fartyg som kommer ha skyddet av undervattensinfrastruktur som sin huvuduppgift. NATO:s ökade intresse är direkt kopplat till Nordstream, men även Rysslands stora prioriteringar av havsbotten och undervattensverksamhet. US Navy har en ubåt för havsbottenkrigföring, en specialbyggd ubåt av Seawolf-klass, USS *Jimmy Carter* (SSN 23), stationerad i Kitsap-Bangor på USAs västkust. Den uppmärksammades när den anlöpte hemmahamnen med en piratflagga 2017 vilket implicerade de utfört något i skuggorna.⁶⁶ USA planerar minst en ny Virginia-ubåt med förmåga till havsbottenkrigföring.⁶⁷ Det är oklart om den ska ersätta SSN 23 eller täcka Atlantriktningen.

- Norge ökar antalet tyska Typ-212CD ubåtar från fem till sex. Nya ubåtar har högre prioritet än att öka antalet fregatter. Typ-212CD har luftberoende (AIP) maskineri och litiumbatterier vilket avsevärt förbättrar deras förmåga att verka dolt. Den första levereras 2029 och slutleverans är planerad till 2035. Ungefär 2035 väntas också fyra nya holländska ubåtar, vilka kommer att byggas av franska Naval Group.

Sammanfattning

- Föreställningen om ett fjärde atlantslag och en rysk stålbage från Arktis till Medelhavet är stark och allmänt spridd. Det fjärde atlantslaget tar vid som en direkt arvtagare till det tredje slaget, som i sin tur byggde på erfarenheterna från andra världskriget. Skillnaden är att det bara finns 23 ubåtar i Norra marinen 2024 jämfört med de 176 som fanns 1984.
- Den ryska marinen är i huvudsak en ubåtsmarin och den Norra marinen är dess viktigaste flotta. Eliten av de ryska amiralerna är från Norra marinens ubåtsstyrkor. Ubåtarna är högt prioriterade, i synnerhet avseende andraslagsförmågan.
- Kaliberiseringen av de konventionella ubåtarna gör även dessa till bärare av långräckviddiga robotar, inklusive kärnvapenkapabla. Den utökade fjärrbekämpningsförmågan medför ökade möjligheter att verka i skydd från en bastion.
- De strategiska ubåtarnas bastioner i Arktis fyller flera funktioner. Roboträckvidden möjliggör att de kan verka på de inre linjerna, under isen, i skydd av landbaserade enheter och flera spärllinjer av egna ubåtar, flygplan och ytfartyg. NATO tvingas

66. Tyler Rogoway, *Why the Navy's Top Spy Submarine Flew A Pirate Flag While Pulling Into Port, The War Zone*, 170913.

67. Tyler Rogoway, *Seabed Espionage Variant of Virginia Class Submarine In Development, The War Zone*, 23040.

verka där Ryssland är som starkast om man vill säkerställa att andraslagsförmågan neutraliseras. För de sovjetiska attackubåtarna var skyddet av bastionerna högre prioriterat än att bryta de transatlantiska sjöförbindelserna. Vi bör anta att detsamma gäller även idag.

- Norra marinens ubåtar både moderniseras och ersätts med nybyggen men det tar mycket lång tid. De ryska varven är korrupta och sanktionerna drabbar högteknologin.
- De ryska strategiska ubåtarnas kända patrulltid är genomsnittligen betydligt kortare, 39 dagar, jämfört med de amerikanska ubåtarnas 77 dagar. Detta är delvis doktrinärt. Ryska ubåtar har nära till sina bastioner och kan ha hög beredskap vid kajen.
- Gorskjov ansåg att ubåtarna skulle bekämpa landmål i första hand, i synnerhet kopplat till NATO:s nukleära förmåga. Han insåg att Atlanten var en huvudartär för väst, men bedömde att det var bättre att bekämpa hamnar än konvojer. Det fanns även en doktrinär grund för detta då Sovjetunionen föredrog ett kort kärnvapenkrig som ledde till förhandlingar före ett utdraget konventionellt krig där Atlantkonvojer och uthållighet skulle få betydelse.
- Spegelanalys kan ha spelat en roll när västanalytiker felbedömde de sovjetiska ubåtarnas uppgifter under det kalla kriget. NATO bedömde att Sovjet skulle bete sig som NATO, det vill säga angripa sjöförbindelserna. Därefter sökte man antagligen efter indikationer som stärkte den förutfattade uppfattningen. Anti-SLOC bedömningen dominerar än idag.
- Det rådde en besynnerlig asymmetri i Nordatlanten. Medan skyddet av sjöförbindelserna var det viktigaste för NATO, var hindrandet av sjöförbindelserna en mycket lägre prioritet för Sovjetunionen. Diskrepansen betydde inte att USA kunde nedprioritera skyddet av konvojerna då dessa var alldeles för viktiga för NATO. På motsvarande sätt var Sovjetunionen motvilligt att minska skyddet av sina bastioner för att avleda attackubåtar till riskabla operationer genom flera spärmlinjer.

Avslutning

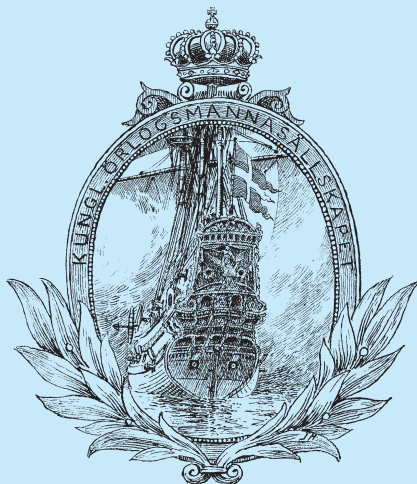
“The only way you can really keep them above the GIUK gap is to be up there forcing them onto the defensive initially because they know they will have to protect their assets.”

Navy Secretary John Lehman, *Washington Post*, 1982⁶⁸

- Det är av vikt att vi studerar gångna misstag inför att vi ska harmonisera vår försvarsplanering med NATO. Fasta, vedertagna bedömningar behöver regelbundet utmanas, vilket inte minst flera huvudstäders Rysslands-analys innan anfallskriget visade. Spegelanalys är på många sätt rationellt, men det är också just därför metoder finns för att hantera förutfattade meningar.

68. Michael Getler, *Lehman Sees Kola Peninsula As a Key to Soviet Naval Strategy*, *Washington Post*, 821229, s. 192, *The Soviet Navy*. Keith Allen om *Northern Fleet and North Atlantic Naval Operations*. GIUK gapet är linjen mellan Grönland, Island och Storbritannien (United Kingdom).

- Ryssland kan gagnas av att NATO lägger resurser på eskorttjänst då det avleder fokus från bastionerna. Eskort av konvojer kostar mycket pengar då det kräver många fartyg och besättningar. Författaren motsätter sig inte eskorter men efterfrågar balans i uppgifter och mer analys av motståndaren. Skyddet av SLOC får inte bli ett mantra.
 - De ryska attackubåtarna har tre roller. Först defensiv, att skydda de strategiska ubåtarna. Därefter två offensiva roller: den första är att söka slå ut västs strategiska ubåtar. Det är svårt på grund av det tekniska gapet, spärrlinjer och geografi. Den andra gäller att slå ut ytmål. För mål i Europa har de räckvidden från sina hemnavatten. För mål i USA behöver de positionera sig innan en konflikt bryter ut. De behöver också en god lägesbild som kontinuerligt uppdateras med måldata. Vad de ryska ubåtarna än väljer måste de välja bort något annat.
 - Om Ryssland vill störa den transatlantiska länken under en konflikt behöver man runda Nordkap och ta sig förbi flera spärrlinjer. Det är av vikt att Norge, Sverige och Finland gör det så kostsamt och tidsödande som möjligt för Ryssland att ta sig ut på Atlanten. Blockaden och spärrlinjerna kan vara viktigare än eskorten.
 - Poseidontorpeden kommer bli en utmaning att hantera då den kräver nya motmedel. Den kan oväntat och okonventionellt slå ut strategiskt gods och vitala hamnar innan den transatlantiska överfarten ens har påbörjats.
 - Ryssland vet att det är svagt till sjöss och att varven är korrupta och arbetar långsamt. De gagnas militärt och propagandamässigt av att deras förmåga utmålas som om de vore mer än de faktiskt är.
 - Beskrivningen av det fjärde anti-SLOC slaget om Atlanten i samtida skrifter är bristfällig och väst bedömning av det tredje anti-SLOC slaget baserades till stor del på missförstånd. Dagens ryska marin är betydligt svagare än Gorskovs marin. Samtidigt blir det fjärde slaget och "stålbågen" en verklighet för analytiker och planerare att förhålla sig till då begreppet synes ha ett eget momentum. Det fjärde slaget kanske istället kommer handla om skyddet av kritisk infrastruktur ovan och under vattenytan, om nya vapensystem att motverka (Poseidon), hur en blockad effektivt kan upprättas, hur vi ska motverka hybridhot på Svalbard och Nordkalotten, och planering för hur bastionerna ska neutraliseras. Oaktat krävs det betydligt mer och bättre analys av den ryska marinens uppgifter och vad deras faktiska förmåga möjliggör.
-

TIDSKRIFT I SJÖVÄSENDET

FÖRSTA UTGIVNINGÅR 1836

KUNGL. ÖRLOGSMANNASÄLLSKAPET

SVERIGES MARINA AKADEMI

Ansvarig utgivare och redaktör: Kommendör Bo Rask, e-post: editor@koms.se

Redaktionens adress: c/o Bo Rask, Kungl. Örlogsmannasällskapet, Teatergatan 3, 1 tr, 111 48 Stockholm, Telefon: 076-632 3883

Redaktionskommitté: Kommendör Lars Wedin och Ambassadör Marie G. Jacobsson

Formgivare: Konteramiral Thomas Engevall, e-post: engevall@koms.se

Annonsansvarig: Kommendörkapten John Timerdal, e-post: advertisements@koms.se

Bankgiro: 454-8731, Swish: 123 437 59 29

Ärenden om prenumeration och övriga administrativa ärenden rörande tidskriften hänvisas till redaktören.

Kungl. Örlogsmannasällskapets postadress:

Teatergatan 3, 1 tr, 111 48 STOCKHOLM

Telefon: 070-299 7095,

E-post: akademien@koms.se

Hemsida: www.koms.se

Bankgiro: 378-2786, Swish: 123 179 75 13, Organisationsnummer: 835000-4282

Kungl. Örlogsmannasällskapets biblioteks adress: Amiralitetstorget 7, 371 30 KARLSKRONA Telefon: 070-649 2533, E-post: librarian@koms.se

Tidskrift i Sjöväsendet utkommer med minst fyra nummer årligen. 2024 utkommer fem nummer. En ettårig prenumeration kostar 250:- för prenumeranter med postadress inom Sverige och 350:- för prenumeranter med utrikes postadress. Avgiften betalas till bankgiro nr 454-8731 (glöm ej ange namn och adress!).

Om Kungl. Örlogsmannasällskapet så beslutar kan författaren till införd artikel belönas med akademiens medalj, hedersomnämning och/eller penningpris.